

УДК 332.012.23 (477.64)

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ
РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ****Комірна В.В., д.е.н.***Донецький державний університет управління*

Встановлено, що в умовах сучасної моделі економіки України зростає роль регіональних аспектів розвитку економіки, що об'єктивно сприяє посиленню уваги до управління на мезорівні, ініціюючи його глибоку модернізацію. Доведено, що децентралізація повноважень державних органів влади призвела до посилення відповідальності регіонів, насамперед - в економічній сфері, породивши безліч проблем, від вирішення яких залежить майбутнє держави. У рамках регіональних фінансів вирішуються першорядні завдання гармонізації соціально-економічного розвитку регіонів. Результативність побудови ефективного механізму функціонування економіки безпосередньо пов'язана з досягненням реальної самостійності регіональних і місцевих бюджетів, дозволом протиріч у сфері міжбюджетних відносин. На сучасному етапі розвитку економіки особливого значення набувають питання оптимізації фінансових відносин, виявлення домінантних компонент розвитку регіональної економічної підсистеми, що дозволить підвищити ефективність її функціонування.

Ключові слова: економіка, регіон, соціально-економічний розвиток регіону, держава

**EVALUATION OF UKRAINIAN REGIONAL ECONOMIC
DEVELOPMENT: THEORETICAL ASPECTS****Komirna V.V., Doctor of Economics***Donetsk State University of Management*

In the current model of Ukrainian economy, the role of regional aspects of economic development objectively enhances attention to governance at the meso level, initiating its deep modernization. Decentralization of powers of public authorities has led to increasing accountability of regions, especially - in the economic sphere, creating a lot of problems, the solution of which depends on the future of the state. As part of the regional financial the primary tasks of harmonizing of social and economic development are being solved. The impact of an effective mechanism of the economy is directly linked to the achievement of real autonomy of regional and local budgets, conflict resolution in intergovernmental relations. At the present stage of economic development particularly important is a question of optimization of financial relations, identifying the dominant components of regional economic subsystem that will increase the efficiency of its functioning.

Key words: economy, region, socio- economic development of the region, state

Актуальність проблеми. Модернізація системи управління економікою регіону нерозривно пов'язана з визначенням оптимальних параметрів, що дозволяють проводити оцінку соціально-економічного стану і динаміки розвитку регіонів. У сучасних умовах функціонування регіону як відкритої, динамічної соціальної системи, змін, що відбуваються у всіх блоках-компонентах цих систем (інституціональному, господарсько-економічному, природно-екологічному, соціальному), а також складність і безумовна значимість процесу підвищення ефективності регіонального розвитку роблять актуальним проведення досліджень, спрямованих на теоретичний і емпіричний аналіз існуючих підходів до оцінки ефективності розвитку економіки регіону.

Аналіз останніх наукових досліджень. Слід відзначити вагомі здобутки в дослідженні різнопланових теоретичних та практичних проблем щодо формування регіональної економічної політики, управління регіональним розвитком в умовах невизначеності та її впливу на стан економіки представлені в наукових працях О.І. Амоші, О.М. Алімова, Б.В. Буркинського, В.О. Богомоллова, З.В. Герасимчука, В.М. Геєця, А.Г. Гранберга, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, В.І. Дубницького, Я.А. Жаліло, М.З. Згуровського, В.Ф. Іванюти, В.С. Кравціва, В.І. Поповкіна, А.М. Федорищевої, Є.В. Хлобистова, О.В. Царенко, Л.Г. Чернюк, та інших.

Ставлячись з повагою до безперечних досягнень вітчизняної та зарубіжної економічної думки, варто зазначити, що науковці практично не приділяють увагу питанням поєднання та формування єдиного теоретико-методичного інструментарію оцінки ефективності розвитку економіки регіону.

Мета роботи: проаналізувати існуючі теорії з оцінки ефективності розвитку економіки регіонів.

Викладання основного матеріалу дослідження. Україна відрізняється високою нерівномірністю економічного розвитку в територіальному розрізі. Це нерівномірність багато в чому визначається забезпеченістю природними ресурсами, історично сформованою інфраструктурою, природно-кліматичними умовами, менталітетом населення та іншими факторами об'єктивного характеру. Водночас про ступінь розвитку регіону не можна судити тільки по його географічному положенню, наявності і величиною запасів мінерально-сировинних ресурсів. Поряд з об'єктивними факторами, істотний вплив на розвиток регіонів чинять регіональна економічна політика і умови ведення бізнесу. Незважаючи на те, що в ряді регіонів вплив цього фактора не здатне докорінно переламати ситуацію, є приклади того, як завдяки

діям губернатора та адміністрації регіон з депресивного перетворювався на інвестиційно-привабливий і демонстрував високі економічні показники. Важливо, наскільки ефективно в регіоні використовуються природні або історичні переваги, або, навпаки, наскільки заповнюється недолік цих переваг за рахунок якихось власних унікальних ініціатив. Все це знаходить відображення в показниках економіки, бюджету, соціальної сфери регіонів.

Прогноз соціально-економічного розвитку регіону базується на певних наукових теоріях, що пояснюють особливості функціонування та розвитку регіонального господарського комплексу. Ці теоретичні постулати в основному ті ж, що і для національної економіки.

Теорія стадій економічного зростання У. Ростоу. Відповідно до цієї теорії вихід зі стану слаборозвинутості може бути описаний серією стадій (кроків), через які має пройти будь-яка країна. У.Ростоу виділяв п'ять стадій руху традиційного суспільства до зрілості: 1) традиційне суспільство, 2) дозрівання передумов для відриву; 3) відрив до зростання; 4) перехід до технологічної зрілості; 5) ера масового споживання. Кожна з цих стадій має свою внутрішню структуру і логіку розвитку. На думку автора теорії, вони не тільки характеризують елементи теорії економічного зростання, але разом з тим є, нехай вельми неповною, теорією всесвітньої історії [1, 2].

Одним з головних пунктів неокласичної теорії є теза, згідно з якою лібералізація внутрішнього ринку і зовнішньої торгівлі збільшує суму внутрішніх і зовнішніх іноземних інвестицій в країні і прискорює накопичення капіталу. У свою чергу це веде до зростання капіталоозброєності та продуктивності праці та рівня доходів на душу населення.

Традиційно неокласичні моделі зростання будуються на моделях Харрода - Домара і Солоу - Тінбергена, які серед всіх інших факторів росту віддавали пріоритет заощадженням. Згідно неокласичної теорії економічне зростання обумовлене трьома головними факторами:

- зростанням кількості та якості застосовуваного праці (через приріст населення та розвиток системи освіти);
- накопиченням капіталу (через заощадження та інвестиції);
- прогресом у технологіях.

В умовах відкритої економічної системи (при наявності зовнішньої торгівлі та припливу іноземних інвестицій) збільшення доходів відбувається по досягненні більш високого рівня розвитку, коли починається перелив капіталів з багатих країн у бідні, де коефіцієнт «капітал - доходи на інвестиції» вище.

Теорія розвитку А.Льюїса є однією з найвідоміших теоретичних конструкцій розвитку, в центрі уваги якої знаходиться структурна трансформація натуральної споживчої економіки - модель АЛьюїса.

Основна увага в моделі А. Льюїса приділена міграції робочої сили з села в місто і зростання виробництва і зайнятості в сучасному секторі. Як міграція, так і зайнятість в сучасному секторі залежать від економічного зростання всередині нього, що, в свою чергу, визначається накопиченням капіталу і рівнем інвестицій у промисловість. Такі інвестиції проводяться за рахунок реінвестування прибутку капіталістами сучасного сектора. Заробітна плата передбачається фіксованою на рівні, кілька перевищує середні доходи працівника традиційного сектора. При фіксованій заробітній платі в місті пропозиція робочої сили з села розглядалося А Льюїсом як абсолютно еластичне [3]. Дана модель може бути пристосована для опису взаємозв'язків економічних змінних в окремих регіонах України.

Модель структурних перетворень Х.Ченері акцентує увагу на механізмі перетворення переважно аграрної економіки країн «третього світу» в господарство з розвиненішою галузевою структурою і більш високим рівнем урбанізації. При проведенні аналізу використовуються такі неокласичні поняття, як ціни і розподіл ресурсів. Ведуча гіпотеза теорії структурних зрушень полягає в тому, що розвиток є одночасний процес зростання і різних супутніх змін, більш-менш однакових для всіх країн. Однак при цьому допускаються відмінності між країнами в темпах і формах розвитку у зв'язку з цілою низкою специфічних факторів. До них належать природні ресурси і розмір країни, цілі та засоби державної політики, доступ до іноземних інвестицій і технологій, зовнішньоторговельне становище країни.

Інструментарієм моделювання виступають сучасні економетричні методи. При моделюванні структурних перетворень поряд з моделлю А. Льюїса широко використовується емпіричний аналіз форм розвитку, що проводиться Х.Ченері. Останній є фахівцем в області міжгалузевого балансу [4].

Емпіричні дослідження структурних зрушень показують, що темпи і форми розвитку можуть відрізнятися в залежності як від внутрішніх, так і від зовнішніх факторів, багато з яких невідконтрольні окремій країні. Незважаючи на ці відмінності, прихильники моделі структурних зрушень стверджують, що можна виділити ряд напрямів і форм розвитку, загальних майже для всіх країн. На них можна впливати через державну політику, раціональну організацію зовнішньої торгівлі та програми зовнішньої допомоги розвитку. З цього прихильники структуралістської школи роблять достатньо оптимістичний

висновок, що «правильний» вибір економічної політики здатний привести до самопідтримується зростання.

Теорії зовнішньої залежності. Прихильники цієї теорії намагаються довести, що «третій світ» відстає у своєму розвитку через хижацьку діяльності провідних капіталістичних країн і створених ними міжнародних організацій, а не через надмірне втручання держави в економічні процеси. На думку прихильників цієї теорії, виявлені структуралістами спільні риси у розвитку багатьох країн (як багатих, так і бідних) мають лише обмежене практичне значення, оскільки не розкривають ключових факторів, що визначають динаміку розвитку окремих країн, і, найголовніше, відволікають увагу від тих реальних проблем і сил у світовій економіці, які відтворюють бідність країн «третього світу» [5].

На думку неокласиків, для успіху розвитку потрібні не зростання іноземної допомоги, що не спроби контролювати зростання населення або вводити більш ефективне центральне планування, а заохочення вільних ринків, розвиток підприємницької ініціативи, з тим щоб «невидима рука» ринку призвела до раціональному розподілу ресурсів і тим самим - до прискорення зростання. Проти цього підходу виступають прихильники теорії зовнішньої залежності.

В умовах трансформування соціально-економічної системи держави існує необхідність оцінки ефективності та адекватності керуючих впливів регіональних муніципальних органів влади на регіональні процеси. При цьому соціально-економічну систему слід розглядати як систему, що включає елементи економіки функціонуючу за участю людей. У числі таких форм суспільного устрою - світове господарство, соціалістична і капіталістична системи, системи господарювання регіонального та національного рівня; в якості подібних систем можуть розглядатися також територіально-виробничі комплекси, галузі, об'єднання, підприємства тощо [6].

Необхідно пам'ятати, що соціально-економічна система являє собою велику систему, що характеризується різноманіттям складових її елементів, які можна об'єднати в досить широкі підсистеми - економічну (виробничо-технічну) і соціальну. Зважаючи на глобальності підсистем в літературі вони, як правило, називаються системами. Необхідно відзначити, що межі між цими підсистемами дещо розмиті. У різних соціально-економічних системах можуть бути серйозні відмінності за формою взаємин, мотивацій, потреб і цілей, оціночних заходів, виділених пріоритетів і ступеня важливості [7].

Оцінка можливості впливу кожного регіону на сталий розвиток своєї економіки й держави в цілому набуває в цей час особливого значення. Ступінь

впливу на сталий розвитку економіки реалізується через систему кількісних показників – індикаторів. Індикатори сталого розвитку регіональної економічної систему не є незмінними, раз і назавжди встановленими. Вони будуть мінятися в процесі стабілізації економіки України та зумовлюватися зрушеннями в соціально-економічному стані суспільства, пріоритетах його розвитку. У цей час, у період змішаної економіки, індикатори повинні допомогти державі, регіональним органам управління впливати на процеси суспільного відтворення (макропропорції, галузеві структури виробництва, ціни тощо) з метою забезпечення сталого економічного становища.

З метою обґрунтування об'єктивної зумовленості процесів формування та розвитку дієвої регіональної економічної політики та необхідність їх підпорядкування стратегічним завданням регіонального розвитку запропоновано інтегральну методику оцінки рівня сталого розвитку регіону, яка базується на виборі найвагомішого елементного регресора в матриці взаємодії між ключовими підсистемами регіональної економічної системи за сферами, що складають три групи: економічні, соціальні та екологічні (рис. 1).

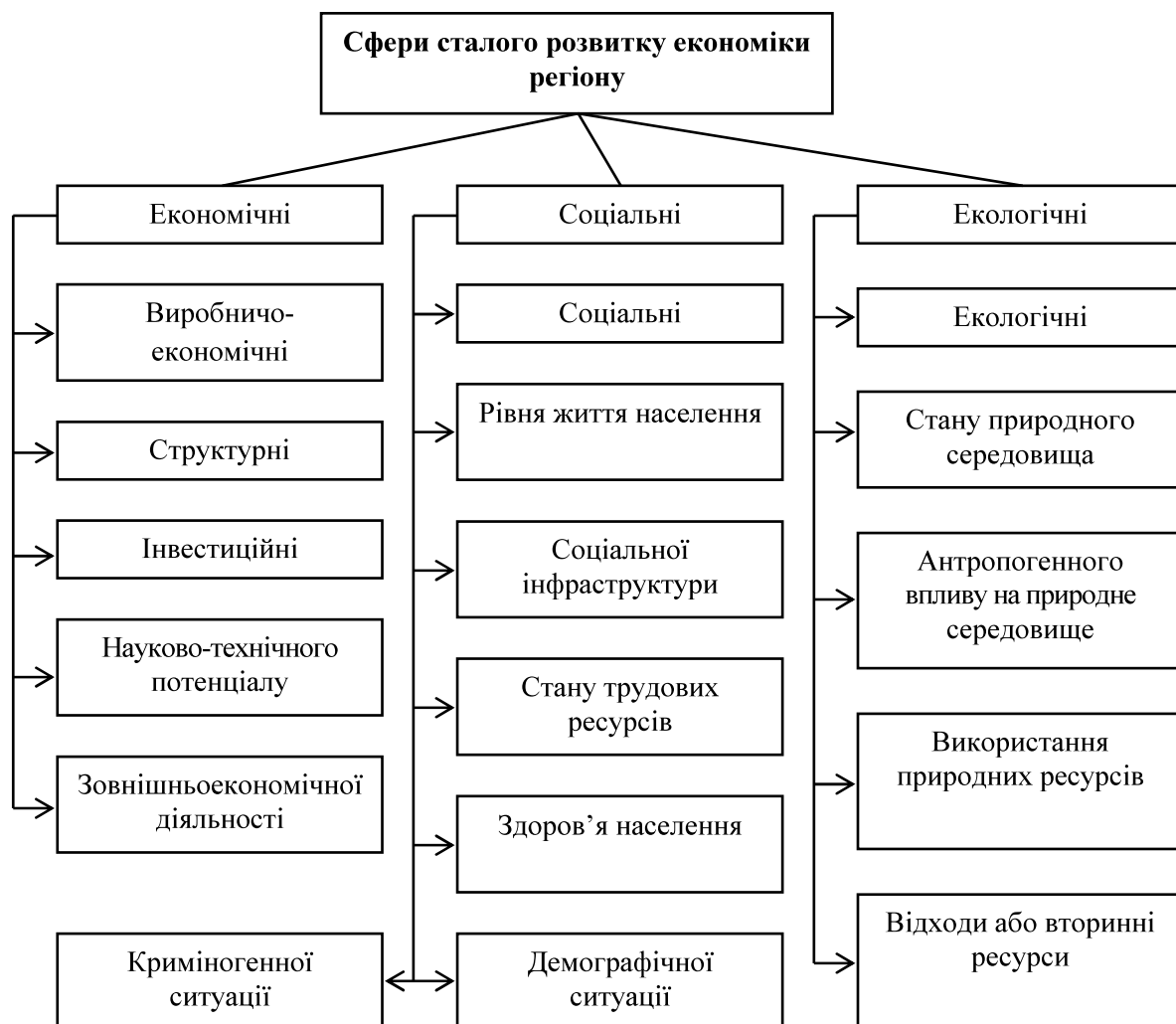

Рис 1. Сфери сталого розвитку економіки регіону [8]

До складу прогнозу соціально-економічного розвитку регіону входять набір приватних прогнозів, які відображають майбутнє окремих сторін життя суспільства, і комплексний економічний прогноз, що відображає в узагальненій формі розвиток економіки та соціальної сфери регіону.

У приватних прогнозах оцінюються:

- демографічна ситуація в регіоні;
- стан природного середовища, включаючи такі сфери, як розвідані запаси природних копалин, земельні, водні та лісові ресурси;
- майбутнє стан науково-технічних досягнень і можливість їх впровадження у виробництво;
- основні фактори виробництва (капітал, праця, інвестиції);
- величина і динаміка попиту населення на товари та послуги;
- платоспроможний попит населення на окремі товари і послуги;
- темпи розвитку окремих галузей народного господарства, територій та інших суспільно значущих сфер діяльності.

У комплексному економічному прогнозі відбивається майбутнє розвиток економіки регіону як цілісного утворення. Розробка комплексного прогнозу базується на наукових підставах, які адекватно пояснюють функціонування і розвиток регіонального господарського комплексу.

В якості робочих інструментів комплексного прогнозу використовуються: екстраполяція сформованих у минулому тенденцій в розвитку економіки і соціальної сфери на майбутнє, економетричні розрахунки на базі даних системи національного рахівництва, система макроструктурних моделей, що включає модифіковану модель міжгалузевого балансу, модель динаміки капіталу та інвестицій в реальний сектор економіки. Ця модель поки не має завершеного вигляду і використовується лише для експериментальних прогнозних розрахунків.

Можливі два принципово різних підходи до прогнозування економічних об'єктів: генетичний і телеологічний.

Генетичний підхід ґрунтується на аналізі передісторії розвитку об'єкта, фіксує його основоположні фактори, що визначають особливості розвитку. На цій основі робляться висновки щодо стану прогнозованого об'єкта в майбутньому. Цей підхід більшою мірою притаманний «стороннім спостерігачам», що відбуваються. Цільові установки соціально-економічного розвитку при цьому підході не грають особливої ролі.

Телеологічний підхід (від грец. Telos - мета) більше властивий активним учасникам відбуваються в економіці процесів. Він базується на цільових установках розвитку даного об'єкта і ступеня його наближення до поставлених завдань.

Методологічні та методичні проблеми прогнозування соціально-економічного розвитку є прерогативою тих організацій, яким уряд доручає розробку прогнозів. Саме воно і відповідає за методологію та методику розробки прогнозу.

Розробка комплексного економічного прогнозу регіону переслідує дві мети. По-перше, він має надати уряду регіону інформацію для прийняття рішень в галузі економічної та соціальної політики. По-друге, його показники є основою для розробки показників проекту державного бюджету регіону.

Проблеми інформаційного забезпечення прогнозування. Державне прогнозування базується на інформації, що надається відповідними органами виконавчої влади України і її суб'єктів. Основним органом з надання інформації є Державний комітет зі статистики, який через мережу своїх регіональних органів збирає первинну інформацію, узагальнює її і офіційно публікує. Інші міністерства та відомства несуть відповідальність за надання інформації за сферами їх відповідальності.

Система національних рахунків є зведеним і узагальнюючим інструментом проведення економічних розрахунків. Регіональна система національних рахунків забезпечує цілісне бачення економічних процесів насамперед у формі потоків фінансових ресурсів, що в основному розкриває сутність процесів в економіці ринкового типу. Вона дозволяє визначити узагальнюючі показники розвитку галузей, секторів та інституційних одиниць на різних стадіях процесу відтворення і взаємно пов'язати ці показники між собою.

Кожній стадії відтворення відповідає спеціальний рахунок або їх група. Це дозволяє простежити рух маси вироблених товарів і послуг, а також доданої вартості через цикл відтворення, від виробництва до використання.

Комплекс зведених таблиць системи національних рахунків може застосовуватися як при проведенні макроекономічних розрахунків, так і в процесі узагальнення окремих розділів прогнозу в єдине ціле.

Висновки. Отже, аналіз соціально-економічних процесів розвитку регіону показує, що задачі формування й реалізації регіональної економічної політики є складними, багатоаспектними, вимагають

врахування значної кількості факторів розвитку окремих підсистем. Тому однією з основних задач аналізу регіональної економіки повинен стати вибір ефективних методів моделювання технології регулювання соціально-економічного розвитку регіону та підтримки прийняття рішень. Розглянута нами технологія моделювання може бути застосована як для визначення реальних економічних цілей, розробки стратегічних планів і прогнозів соціально-економічного розвитку регіонів, так і для контролю здійснюваних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Rostow W.W. Politics and Stages of Growth / W. W. Rostow. – Cambridge :Cambridge University Press, 1971. – 410 p.
2. Rostow W.W. The Process of Economic Growth / W. W. Rostow. – New York: W.W. Norton & Company, Inc., 1962. – 372 p
3. Макконнелл, Кэмпбелл Р. Экономика. Принципы, проблемы и политика [Текст] : учебник: В 2 т. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю ; пер. с англ. Н. Н. Барышникова [и др.]. - М. : Издательский Дом "Инфра-М", 2003 . - ISBN 5-16-001307-5 (общ. обл.). - ISBN 0-07-046814-1 (англ.). Т. 2. - [Б. м.] : [б.и.], 2003. - 527 с.: рис. - ISBN 5-16-001309-1 (т.2,)
4. Економічна енциклопедія : в 3 т. / [Редкол.: Мочерний С. В. (відп. ред.) та ін.]. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2000.– Т. 1. – 2002. - 864 с.
5. Економічна енциклопедія : в 3 т. / [Редкол.: Мочерний С. В. (відп. ред.) та ін.]. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2002 – Т. 3. – 2002. – 952 с.
6. Капица С.П. Синергетика и прогнозы будущего/ С.П. Капица, С.Н. Курдюмов, Г.Г. Малинецкий.- 2-е изд.-М.: Эдиториал УРСС, 2001
7. Постом Т. Теория катастроф и ее приложения / Т. Постом, Й Стюард. –М.: Мир, 1980.
8. Комірна В. В. Спільна регіональна політика як чинник зменшення соціально-економічних диспропорцій / В. В. Комірна // Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи: міжнар. форум молодих вчених, 15-16 жовтня 2010 р.: тези доп.: у 2 т. – Харків: ХНТУСГ, 2010. – Т.2. – С. 141 – 143.